

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Піндосова Т.С.

викладач,

Херсонська державна морська академія

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ ЯК ТИП ТЕКСТУ В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Ідея теорії інтертекстуальності полягає в тому, що текст не існує сам по собі, поза історичним і літературним контекстом, він не створюється з нічого. Кожен новостворений текст виникає на основі попередньо створених текстів. Це усвідомлена або неусвідомлена автором транспозиція одного (або кількох) тексту в інший, при якому семантика текстів-донорів переосмислюється, трансформується і створює своєрідний код семантики тексту-реципієнта. Взаємопроникнення текстів може наочно виражатися у творі або бути імпліцитним. Міжтекстові зв'язки можуть бути виявлені, навіть коли графічно ці зв'язки не виражені (як при цитаті), сам читач має знайти їх, відчутти неявний вплив іншого тексту.

Інтертекстуальність проявляється у використанні цитат, алюзій, ремінісценцій. Дослідженням ремінісценції займалися наступні вчені: Ю. Караулов, О. Селіванова, Н. Фатєєва, В. Халізов, Ю. Воронцова, Є. Золотухіна, Т. Мелтасова, Н. Дорофєєва. Питання розбіжності поглядів вчених залишається злободенним, оскільки немає остаточної думки щодо визначення, типології та моделі функціонування ремінісценції в текстах сучасної літератури. Таким чином, недостатня вивченість проблеми цієї форми інтертекстуальності в сучасній лінгвістиці визначає актуальність теми дослідження.

Необхідно розмежовувати ремінісценцію і цитату. Проблема цитацій, ремінісценції, інтертексту є в даний час однією з найпопулярніших. Аж до 1960-х років цитування не було предметом спеціального інтересу у вітчизняній науці. У той же час тема цитацій підспудно присутня в цілому ряді робіт, присвячених проблемі художніх взаємозв'язків і впливів, у працях вітчизняних і зарубіжних компаративістів. Проте вчені досить рідко вживали саме слово «цитата» або «ремінісценція», воліючи говорити про запозичення, образних і сюжетно-тематичних перекличках, впливах, натяках, полемічної інтерпретації мотиву. Як правило, проблема цитування зачіпалася дослідниками лише побічно, для вирішення конкретних завдань історико-літературного характеру, а слова «цитата», «ремінісценція», «алюзія» вживалися як службові поняття, що маркують факт наявності мистецьких зв'язків між тими чи іншими творами.

За В.Є. Халізовим, цитата – це поширена форма ремінісценції [6, с. 253]. Виходячи з розуміння цього поняття в роботах М.Бахтіна, можна виділити наступні онтологічні ознаки цитати: двоплановість (цитата належить двом текстам), в одному тексті вона – репрезентант іншого); буквральність (адресант цитатного слова – певний мовний суб'єкт); дискретність (визначається зміною мовних суб'єктів при цитуванні).

«Буквальність» цитати корелює з поняттями «точності/неточності» цитування. У літературознавчих визначеннях цитати «точність» цитування розуміється як буквальне, дослівне відтворення фрагмента чужого висловлювання: цитата – дослівний витяг з якого-небудь тексту або точно приведені чий-небудь слова.

Критерій «точності/ неточності» співвіднесений з поняттям «тотожності» варіантів, на основі чого реконструюється єдиний цитатний інваріант. Точність цитування в літературознавчих дослідженнях корелює з «впізнаваністю». В.Є. Халізов вважає, що потрібно лише, щоб читач впізнав фрагмент, незалежно від ступеня точності його відтворення, як чужий. Тільки в цьому випадку у нього виникнуть асоціації, які і збагатять авторський текст смислами тексту-джерела.

У наукових дослідженнях критерієм «точності» цитування надається вирішальне значення при розрізненні цитати і ремінісценції. При широкому розумінні «цитатності», де цитата і ремінісценція НЕ розмежовуються як окремі поняття, і точність цитування визнається факультативною ознакою. Там, де критерій «точності» покладений в основу класифікації різних форм цитування, цитата визначається як точне відтворення якогось фрагмента чужого тексту, а ремінісценція – як не буквальне відтворення, мимовільне або навмисне, чужих структур, слів, які наводять на спогади про інший твір [6, с. 253].

Останнім часом дослідницький інтерес до алюзії та ремінісценції зріс у зв'язку із увагою до неявних способів передачі інформації в тексті. Прояви алюзії та ремінісценції вивчаються на всіх мовних рівнях, їх аналізують як засоби додаткового, імпліцитного смислу. Зокрема, ремінісценцію розглядають як свідоме застосування прийому інтертекстуальності, використання у новому тексті елементів іншого тексту. Ремінісценції мають не лише лексичний вияв, а й у використанні ритміки, стилістичних прийомів, синтаксичної моделі речень – всього, що складає стиль текста-джерела. Алюзії визначають як ширше поняття, що вводить у текст асоціації подій, фактів. У випадках використання алюзії та ремінісценції елементи прецедентного тексту стають вузлами скріплення семантико-композиційної структури нового тексту [5, с. 129]. При використанні трансформованих цитат предикація запозиченого елемента створюється заново.

Тут варто детальніше зупинитися на розмежуванні алюзії та ремінісценції, адже досі ці поняття часто взаємозамінні. Справді алюзія – це натяк, але не обов'язково на подію, а може бути й на твір. Головне, що це – відсилання, не так посилення, як відсилання, як правило лаконічне, до певного джерела чи явища. Натомість під ремінісценцією розуміється усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору.

Говорячи про алюзію як різновид ремінісценції, В.Є. Халізов стверджує, що «прості згадки творів та їх творців укупі з їх оцінними характеристиками» [6, с. 253] могли б відноситися до алюзій, якби не згадка про оціночні характеристики, які не є обов'язковими для алюзій і навіть їм протипоказані, так як алюзія – натяк. Слово «ремінісценція» має латинське коріння і несе у своїй основі значення спогаду, пригадування, нагадування, загалом – все, що пов'язано з пам'яттю людини, а точніше діями, які вона виконує.

Ремінісценцію, як форму інтертекстуальності, в науковій літературі визначено як відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору, що виявляється у подібності композиції, стилістики, фразеології тощо. Це – авторське нагадування читачеві про більш ранні літературні факти та їх текстові компоненти.

За своєю функцією, літературною суттю ремінісценція подібна до стилізації та алюзії, однак, на відміну від них, вона неусвідомлена автором і виникає внаслідок сильного впливу на нього творів інших письменників [2, с. 138]. Якщо ж ремінісценція є результатом авторської інтенції (свідомого використання), то в такому випадку вона розрахована на спільну текстову парадигму та асоціативне сприйняття реципієнтом. Таким чином, ремінісценція – це усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору. Безумовно, ідентифікувати ремінісценцію у тексті, орієнтуючись на її неусвідомлене використання, важко.

Є.Н. Золотухіна наділяє ремінісценцію наступними змістовними характеристиками: 1) спогад про художній образ, творі або запозичення автором (частіше несвідоме) художнього образу або певних елементів «чужого» твору; 2) стилістичний прийом, що включає в себе нагадування окремих елементів творів художньої літератури, історичних і культурних подій, імен видатних людей, здійснюваний за допомогою настільки трансформованої конструкції, що відсилання до тексту-першоджерела виявляється ускладненим; 3) буквальне або близьке до буквального відтворення певного фрагмента одного тексту в іншому; 4) поняття, що входить в поняття «алюзія» і перебуває на його периферії; «спонтанна/мимовільна» алюзія, повністю залежна тільки від пам'яті та асоціацій реципієнта [3, с. 44-46].

Н.А. Фатеева розуміє під ремінісценцією відсилання не до тексту, а до події з життя іншого автора, яке, безумовно, легко впізнається [5, с. 121-134]. За Т.М. Мелтасовою, ремінісценція – використання зміненого і незміненого «чужого» літературного тексту, як прозового, так і поетичного [4]. А.П. Грачов визначає ремінісценції як ідейно-естетичні асоціації, а з погляду Ю.А. Воронцової, це – буквальне або близьке до буквального відтворення фрагмента одного тексту в іншому [1].

Отже, можна виділити два основних підходи до розуміння поняття ремінісценція: одні науковці (В.Є. Халізев, Н.І. Дорофеева, А.П. Квятковський) розглядають це поняття за ознакою свідомого чи несвідомого включення фрагмента у текст, інші (Т.С. Мелтасова, Ю.А. Воронцова, Є.А. Атаманова) вважають, що це – відтворення саме іншого тексту (фразової чи образної конструкції). Проведене дослідження дозволило зробити наступний висновок: ремінісценція – це несвідоме включення в текст фрагментів чужого тексту, іноді дещо видозміненого, без згадування його назви і автора.

Список використаних джерел:

1. Воронцова Ю.А. Реминисценция в текстах современных средств массовой информации: авт. дис. ... канд. филол. наук [Электронный ресурс] / Ю.А. Воронцова. – Белгород. – 2004. – Режим доступа: [dslib.net>...v-tekstah-sovremennyh-sredstv-massovoj...](http://dslib.net/v-tekstah-sovremennyh-sredstv-massovoj...)
2. Дорофеева Н.И. Словник-довідник з зарубіжної літератури / Н.И. Дорофеева – Харків: Світ дитинства, 2000. – 192 с.
3. Золотухина Е.Н. Интертекстуальность в современном русском языке / Е.Н. Золотухина // Наш язык. – 2008. – № 5. – С. 44–46.
4. Мелтасова Т.М. Интертекстуальность, реминисценции и авторские маски в романе Н.Г. Чернышевского «Повести в повести»: авт. дис. ... канд. филол. наук [Электронный ресурс] / Т.М. Мелтасова. – Саратов. – 2006. – Режим доступа: [dslib.net>...intertekstualnost-remniscencii...maski...](http://dslib.net/intertekstualnost-remniscencii...maski...)
5. Фатеева Н.А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Н.А. Фатеева. – М.: Комкнига, 2006. – 280 с.
6. Хализев В.Е. Теория литературы / В.Е. Хализев. – М., 1999. – 253 с.